

Umjetnička djela kao poticaj za likovno stvaralaštvo u dječjem vrtiću

Branilović, Ema

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:212857>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

EMA BRANILOVIĆ

**UMJETNIČKA DJELA KAO POTICAJ ZA LIKOVNO STVARALAŠTVO U
DJEČJEM VRTIĆU**

Završni rad

Pula, srpanj, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

EMA BRANILOVIĆ

**UMJETNIČKA DJELA KAO POTICAJ ZA LIKOVNO STVARALAŠTVO U
DJEČJEM VRTIĆU**

Završni rad

JMBAG: 0303096053, redoviti student

Studijski smjer: Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Metodika likovne kulture u integriranom kurikulumu 1

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Likovna kultura

Znanstvena grana: Likovna pedagogija

Mentor: doc. art. Breza Žižović

Sumentor: dr.sc. Urianni Merlin, v. pred.

Pula, srpanj, 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

SAŽETAK	
SUMMARY	
1. UVOD	1
2. LIKOVNA UMJETNOST	2
2.1. Likovni odgoj i umjetničko djelo	2
3. LIKOVNO IZRAŽAVANJE I STVARANJE KOD DJECE	4
3.1. Razvojne faze dječjeg likovnog izražavanja	5
3.2. Likovni elementi	10
3.3. Kompozicijski elementi	10
3.4. Likovne tehnike	11
3.5. Likovni tipovi djece	12
4. ULOGA ODGOJITELJA U LIKOVNOM IZRAŽAVANJU I STVARANJU	21
4.1. Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva	22
4.2. Ometanje dječjeg likovnog stvaralaštva	23
5. LIKOVNA KREATIVNOST	25
6. UMJETNIČKO DJELO KAO POTICAJ ZA LIKOVNO STVARALAŠTVO U DJEČJEM VRTIĆU	27
6.1. Umjetničko djelo kao izvor motiva za raznovrsne poticaje	28
7. PROMATRANJE I ANALIZA LIKOVNO UMJETNIČKOG DJELA	33
7.1. Analiza likovno-umjetničkog djela	33
7.2. Načini i metode promatranja i analize umjetničkog djela s djecom	36
8. PRIPREMA	37
8.1. Samoanaliza	42
9. INTERPRETACIJA DJEČJIH RADOVA	43
10. RASPRAVA	47
11. ZAKLJUČAK	54
12. Literatura	55
12.1. Izvori slika	56
12.2. Izvori tablica	57
12.3. Popis tablica	57
12.4. Popis slika	57

SAŽETAK

Likovni odgoj je vrlo važan dio obrazovanja koji se bavi umjetnošću i kreativnim izražavanjem. Likovni odgoj uključuje istraživanje odnosno upoznavanje, promatranje i analizu umjetničkog djela. Odgojitelj umjetničko djelo bira kao poticaj za likovnu aktivnost na temelju interesa djece ili sugestije, vlastite ili od kolega. Izražavajući se likovnošću razvija se kreativnost te tako umjetnošću prikazuju osjećaji. Promatranjem i analizom umjetničkog djela djeca usvajaju nova i razvijaju dosadašnja znanja o likovnim pojmovima i razvijaju likovne sposobnosti i jezik.

U ovom se završnom radu govori o određenju likovne umjetnosti i umjetničkog djela, o razvoju likovnog izražavanja i stvaranja djece, kreativnosti i umjetničkom djelu koje služi kao poticaj za likovno stvaralaštvo u dječjem vrtiću te vrstama analize i načinima promatranja likovnog umjetničkog djela, provedena je i likovna aktivnost u vrtiću u kojoj je naglasak bio na redefiniciji ponuđenih umjetničkih djela.

KLJUČNE RIJEČI: likovna umjetnost, kreativnost, umjetničko djelo, likovno stvaralaštvo, analiza i promatranje umjetničkog djela

SUMMARY

Art education is a very important part of education that deals with art and creative expression. Art education involves exploring or getting to know, observing and analyzing a work of art. The educator chooses the artwork as an incentive for art activity based on the interests of children or suggestions, his own or colleagues. Expressing oneself with art, creativity develops and feelings are expressed through art. By observing and analyzing a work of art, children acquire new and develop current knowledge of artistic terms and develop artistic abilities and language.

This final work discusses the definition of fine art and artwork, the development of artistic expression and child creations, creativity and a work of art that serves as an incentive for artistic creativity in kindergarten and the types of analysis and ways of observing a work of art, an art activity was also held in the kindergarten in which the emphasis was on the redefinition of the offered works of art.

KEYWORDS: fine art, creativity, work of art, artistic creativity, analysis and observation of a work of art

1. UVOD

Prema Balić Šimrak (2010/2011) Piaget navodi samostalnost, slobodu i aktivno istraživanje okoline kao karakteristike potrebne za razvoj djeteta i izgrađivanje sebe kao osobe. Odgojno-obrazovna vrijednost likovnog odgoja u cjelini ostvaruje se stvaralačkim radom samog djeteta te promatranjem likovnih djela cijenjenih likovnih umjetnika. Djecu je u likovnom izražavanju potrebno poticati no u mjerama koje to izražavanje ne ometaju. Korištenje likovnih umjetničkih djela kao motiva ili poticaja u provođenju likovne aktivnosti doprinose djetetovom likovnom razvoju, obogaćuju njegov likovni jezik te pobuđuju kreativnost i maštu.

Ovaj se završni rad sastoji od teorijskog i praktičnog dijela podijeljen na jedanaest poglavlja. Teorijski dio započinje drugim poglavljem koje se osvrće na likovnu umjetnost, likovni odgoj i umjetničko djelo. Treće poglavlje odnosi se na likovno izražavanje i stvaranje kod djece, razvojne faze dječjeg likovnog izražavanja, likovne i kompozicijske elemente, likovne tehnike te likovne tipove djece. U četvrtom se poglavlju govori o ulozi odgojitelja u likovnom izražavanju i stvaranju te što znači poticati i ometati dječje likovno stvaralaštvo. Peto se poglavlje osvrće na likovnu kreativnost. Kroz šesto poglavlje objašnjava se umjetničko djelo kao poticaj za likovno stvaralaštvo u dječjem vrtiću te umjetničko djelo kao izvor motiva za raznovrsne poticaje. Sedmim poglavljem završava teorijski dio rada i govori i promatranju i analizi likovno umjetničkog djela te načinima i metodama promatranja i analize umjetničkog djela s djecom. Sedmim poglavljem započinje praktični dio rada koji obuhvaća pripremu na osnovu koje je provedena likovna aktivnost u dječjem vrtiću s djecom predškolske dobi i samoanalizu nakon provedene likovne aktivnosti u vrtiću. U devetom su poglavlju interpretirani dječji radovi nakon čega slijedi deseto poglavlje u kojemu se raspravlja o provedenoj aktivnosti i dječjim radovima. Jedanaestim se poglavljem iznosi zaključak na temu umjetnička djela kao poticaj za likovno stvaralaštvo u dječjem vrtiću. Dvanaesto poglavlje prikazuje popis literature, priloga i slika.

2. LIKOVNA UMJETNOST

„Likovna umjetnost je grana umjetnosti u kojoj se služi likovnim znacima da bi se izrazile ideje i emocije.“ (Herceg i suradnici, 2010:13). Umjetnička kultura stječe se usvajanjem umjetničkih vrijednosti u odgojno-obrazovnom procesu pa se u tom smislu specifičnost likovne umjetnosti smatra osnovom umjetničkog obrazovanja (Herceg i suradnici, 2010). Prema Petrač (2015.), likovna se umjetnost dijeli na slikarstvo, kiparstvo, arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost.

Dva bitna svojstva umjetničkog djela su tematski i likovni sadržaj. Ikonografija, pisanje o slikama, bavi se proučavanjem tema i motiva te njihovim dubljim značenjem u umjetnosti. Za prvi susret s umjetničkim djelom potrebno je predznanje iz opće kulture (botanike, zoologija, povijesti, religije, geografije) (Petrač, 2015).

2.1. Likovni odgoj i umjetničko djelo

Funkcija likovnog odgoja je uvođenje djece u svijet umjetnosti. Stvaralački rad i promatranje likovnih djela očituju se kao odgojno-obrazovna vrijednost likovnog odgoja. Likovna umjetnost je temelj i osnovni izvor likovnoj pedagogiji te se bavi odabirom visokokvalitetnih likovno-umjetničkih djela koja će se didaktički aplicirati u obrazovanje djece. Odgoj usmjeren ka likovnoj umjetnosti, uključivanje djece u umjetničke procese, doprinosi djetetovu kognitivnomu razvoju, razvoju stvaralaštva, slobode izražavanja i stvaranja (Balić Šimrak i suradnici, 2010).

Autorica Spajić (1989) u svojoj knjizi „Vrednovanje likovnog djela“ prema Enciklopedijskom rječniku pedagogije (1963) zadatak likovnog odgoja dijeli na:

- razvijanje i oplemenjivanje doživljajne i stvaralačke sposobnosti djece kao osnovu za stjecanje likovne kulture,
- poticanje razvoja sposobnosti djece da opažaju, promatraju i analiziraju likovne vrednote u umjetničkim djelima.

Umjetničko djelo čine stečena znanja, vještine, iskustva i osobnost djeteta što je slikovito prikazano Slikom 1.

Slika 1. Stečena znanja, vještine, iskustva i osobnost pojedinca kao čimbenici umjetničkog djela
Izvor: Balić Šimrak i suradnici, 2010

Omjeri čimbenika, prikazanih Slikom 1, teško se određuju jer se oni razlikuju kod svakog pojedinca i za njega predstavljaju individualnost (Balić Šimrak i suradnici, 2010).

Grgurić i Jakubin (1996) smatraju da za likovno-estetičke vrijednosti i razvoj emocionalne povezanosti s likovnom umjetnošću djeteta treba imati kontakt sa slikovnicama i ilustracijama, originalima i reprodukcijama umjetničkih djela te televizijom i filmom.

Odgajno-obrazovne ustanove djeci rane i predškolske dobi omogućavaju sudjelovanje u procesima likovnog odgoja i obrazovanja te kroz taj aspekt obrazovanja utječu na kreativnost i stvaranje pozitivne slike o umjetnosti (Herceg i suradnici, 2010). Likovni se odgoj dakle odnosi na razvoj likovnih sposobnosti djece, upoznavanje s likovnim tehnikama te stvaranje primjerenog odnosa prema umjetničkom stvaralaštvu (Spajić, 1989).

3. LIKOVNO IZRAŽAVANJE I STVARANJE KOD DJECE

Balić-Šimrak (2010/2011) likovnu aktivnost u predškolskim ustanovama dijeli na: djetetov samoinicijativan i spontan početak likovnog izražavanja i stvaranje neovisno o drugima te na planiranu likovnu aktivnost vođenu od strane odgojitelja uz postavljene ciljeve i zadatke s obzirom na plan i program rada odgojno-obrazovne skupine.

Umjetnički odgoj temelji se na: učenju kako se umjetnički izraziti, na razumijevanju umjetnosti ponajprije svoga naroda, a zatim i poštovanju prema svjetskim umjetničkim djelima nastalima u stranim zemljama te njihovim karakteristikama i posebnostima (Brajčić i suradnici, 2012).

Zadatak umjetnika u povijesti bio je prikazati bitnost svoga vremena kojima se danas upoznaje povijest čovječanstva (Petrač, 2015).

Metodika likovne kulture pedagoška je disciplina kojom se utvrđuju pravila i zakonitosti likovnog odgoja i obrazovanja. U metodici likovne kulture, likovno-odgojne se zakonitosti odnose na područja: razvoja, dinamike odnosa likovnih elemenata i zakonitosti integriranosti i sustavnosti unutar prilagodljivog sadržaja likovne umjetnosti. Proces likovnog odgoja i obrazovanja je dinamičan i stvaralački (Herceg i suradnici, 2010).

Sposobnosti likovnog izražavanja kod djece odvijaju se točno određenim redoslijedom, a svaka se razvojna faza nadovezuje na prethodnu. Dijete će između druge i treće godine života, nakon što savlada osnovne pokrete rukama, imitirati radnju odraslih – pisanje po papiru, samostalno će u doticaju s olovkom i papirom početi izvoditi radnju koju je vidjelo odnosno pokretati ruku s olovkom po papiru i to predstavlja početak likovnog izražavanja i stvaranja kod djeteta (Belamarić, 1987) .

Likovno izražavanje i stvaranje u djece možemo podijeliti u nekoliko faza. Dijete do godine i pol dana starosti nema potrebe za likovnim izražavanjem, a to karakterizira nedovoljna razvijenost motorike ruke. U trenutku povlačenja prvih šara kod djeteta započinje razvoj likovnog izražavanja (Grgurić i Jakubin, 1996).

3.1. Razvojne faze dječjeg likovnog izražavanja

Prema Tablica 1 likovni izraz djece podijeljen je na faze razvitka likovnog izraza koje su uvjetovanje godinama starosti djeteta, mišljenjem i iskustvom s okolinom (Grgurić i Jakubin, 1996).

Godine starosti	1, 2, 3	4, 5, 6	7, 8, 9, 10	11, 12, 13, 14, 15	16, 17
Mišljenje	pretpojmovno	konkretno predoperacijsko	konkretno operacijsko	apstraktno	
Pristup okolini	spontani			intelektualno vizualni	
Faze likovnog izražavanja	faza izražavanja primarnim simbolima (faza šaranja)	faza izražavanja složenim simbolima (faza sheme)	faza intelektualnog realizma	vizualni realizam	likovni pojmovni sustavi

Tablica 1. Likovni izraz djece podijeljen na faze razvitka likovnog izraza
Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996:31

TABLICA 3.		VARIJACIJE OBLIKA UNUTAR FAZA		DJEČJEG LIKOVNOG RAZVOJA.			
OSNOVNA DOB	FAZA	LJUDSKI LIK	UGLATI OBLIK - STOL	PROSTOR	KUĆA	DRVO	
PREDŠKOLSKA DOB	2 DO 4 GODINE FAZA IZRAŽAVANJA KONKRETNOSTI						
	4 DO 5 GODINA FAZA IZRAŽAVANJA KONKRETNOSTI						
	5 DO 6 GODINA FAZA IZRAŽAVANJA KONKRETNOSTI						
VIŠI RAZRED O.S.	6 DO 7 GODINA FAZA INTELIGENTNIJE REALIZACIJE						
	8 DO 10 G. FAZA INTELIGENTNIJE REALIZACIJE						
	11 DO 14 G. FAZA INTELIGENTNIJE REALIZACIJE						

Slika 2. Varijacije oblika unutar faza dječjeg likovnog razvoja
Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996:32,33

Slika 2. Prikazuje varijacije oblika unutar faza dječjeg likovnog razvoja. Prikazani su primjeri crteža djece od druge do četrnaeste godine podijeljene u skupine prema starosnoj dobi djeteta te fazi razvoja kojoj pripada. Slika 2. prikazuje primjere dječjeg prikaza ljudskog lika, uglatog oblika – stola, prostora, kuće te drveta te se iz primjera crteža može vidjeti razvoj dječjeg likovnog izraza s obzirom na djetetovu dob.

Prema Tablica 2. razvoj likovnih sposobnosti djeteta rane i predškolske dobi odvija se kroz četiri faze. Početak razvoja je faza šaranja čiji početak započinje sa godinom i šest mjeseci te traje do treće godine starosti, zatim slijedi faza slučajnog prikazivanja u razdoblju od treće do pete godine na koju se od četvrte do šeste godine nadovezuje faza namjernog subjektivnog prikazivanja stvarnosti, a likovni razvoj djeteta rane i predškolske dobi završava u sedmoj godini djetetova života, fazom namjernog objektivnog prikazivanja stvarnosti (Starc i suradnici, 2004).

FAZA	DOB	GLAVNE KARAKTERISTIKE FAZE	POTICAJNI OBLICI RADA
Šaranje	1,5 - 3 god.	zainteresiranost za aktivnost ruke koja ostavlja tragove na papiru i uživanje u toj aktivnosti	upoznavanje djeteta na posljedice aktivnosti ruke; zainteresiranost odraslog, odobravanje, razgovor o crtežu
Slučajno prikazivanje	3 – 5 god.	rezultat istraživanja boje i oblika povezuje se prema sličnosti s predmetima u okolini te se crtežu pridaje značenje (ime)	poticanje eksperimentiranja bojom i različitim materijalima, vrstama i veličinama papira i kista
Namjerno subjektivno prikazivanje stvarnosti	4 – 6 god.	slobodno i maštovito prikazivanje stvarnosti, vođeno prvenstveno djetetovim znanjem o predmetima, a ne reprodukcijama predmeta i okoline	razgovor o sadržaju crteža, poticanje na povezivanje elemenata u cjelinu, naglašavanje cjeline
Namjerno objektivno prikazivanje stvarnosti	5 – 7 god.	pokušaji postizanja objektivne sličnosti s predmetima i okolinom, uz sve više pojedinosti; crtež je priča o događaju	razgovor o emocionalnom doživljaju s likovima i elementima slike, naglašavanje značenja cjeline

Tablica 2. Tijek razvoja likovnih sposobnosti
Izvor: Starc i suradnici, 2004:51

Faza šaranja – faza izražavanja primarnim simbolima

„Dijete se nakon navršene druge godine života može igrati i crtačkim priborom. Kada zamijeti da olovka, kreda ili ugljen ostavljaju trag na podlozi, želi taj trag ponoviti. Motorička aktivnost, pokret ruke i grafički učinak ga iznenađuje, veseli i potiče. Te prve šare su velike i često usmjerene u srodnom pravcu.“ (Bodulić, 1982:29)

Za fazu šaranja karakterističan je sam početak likovnog izražavanja u kojem prevladava psihomotorički i osjetilni djetetov doživljaj i užitak povlačenja linija. Motorika šake i prstiju te zglobova ramena i lakta utječe na karaktere i promjene u vrsti šaranja, šare se mijenjaju od jednostavnih crta do manjih kružnih crta. Šaranja je u početku pravolinijsko, a kasnije kružno i sve preciznije. Šare su u varijantama sklopa pravolinijskih poteza, skakutanja po podlozi, udarnog šaranja i raznovrsnih oblika poput križa i klupka. Materijal koji se nudi djeci u ovom razdoblju je mek i intenzivan grafički materijal, meka olovka, kreda i pastela (Grgurić i Jakubin, 1996).

Faza sheme - faza izražavanja složenim simbolima

Faza sheme je faza u kojoj se pojavljuju prepoznatljive figure i objekti s najjednostavnijim elementima (glavonošci). Krajem faze šaranja pojavljuje se crtež na kojemu je slučajan prikaz okoline i imenovanje nacrtanoga odnosno pridavanje značenja nacrtanom. „Crtež u djetetu izaziva misaonu sliku – predodžbu“ (Grgurić i Jakubin, 1996:44).

I.	FAZA	likovna aktivnost - likovno djelo - misaone operacije
II.	FAZA	misaone operacije – likovna aktivnost – likovno djelo

Tablica 3. Faze izražavanja složenim simbolima
Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996:44

Prema prikazanome u Tablica 3. prva faza izražavanja složenim simbolima odvija se tako da likovnu aktivnost pokreće misao što znači da su misaone operacije posljedica praktičkoga rada dok u drugoj fazi misao pokreće likovnu aktivnost što znači da su misaone operacije uzrok, a likovno djelo posljedica (Grgurić i Jakubin, 1996).

Faza intelektualnog realizma

Faza intelektualnog realizma započinje u šestoj, a završava u jedanaestoj godini djetetova života. U tom razdoblju dijete se uključuje u jednu skupinu (razred) te uspostavlja socijalizaciju s vršnjacima. Fazu likovnog izraza karakterizira pojava apstraktnog mišljenja. Likovni rad djeteta popraćen je njegovom maštom, a likovnom spontanošću dijete uči o likovnim i kompozicijskim elementima svoga rada te se njegove likovne sposobnosti proširuju (Grgurić i Jakubin, 1996).

Djeca crtaju detalje jer okolinu percipiraju preciznije. Izražavaju se oblicima. Pojmom pravog kuta objašnjavaju odnose među oblicima i posvećuju pažnju na položaj oblika te prikazuju odnose vertikalnog i horizontalnog.

Načini dječjeg likovnog izraza specifični za fazu intelektualnog realizma su:

- transparentni prikaz
- prikaz akcije u fazama kretanja
- emotivna proporcija
- prevaljivanje oblika
- rasklapanje oblika
- vertikalna perspektiva
- obrnuta perspektiva
- poliperspektiva (Grgurić i Jakubin, 1996).

Dijete odlučnim potezima hrabro i jasno povlači crtu, tvrdim i mekim potezima crtežu daje napetost i svježinu. Zbog negativnih utjecaja iz okoline dijete često briše i precrtava što rezultira blijedim, istrzanim, nedovršenim i nezaključenim linijama nastalih iz kratkih poteza. Likovni izraz je plošan bez volumena. Boja obrise crte označava i opisuje objekt, a odabir boje ovisi o raspoloženju djeteta te njome izražava svoju trenutnu emociju. Prema (Grgurić i Jakubin, 1996) faza intelektualnog realizma naziva se zlatno doba dječjeg likovnog izražavanja i stvaranja.

Faza vizualnog realizma

Pojavljuje se propadanje dječjeg crteža i kriza uzrokovana razdobljem predpuberteta i puberteta u kojem dijete započinje formiranje svog karaktera. Faza traje od djetetove jedanaeste do njegove četrnaeste godine života. Likovni izraz djeteta sve je više nalik

likovnom izrazu odraslog čovjeka. Za fazu vizualnog realizma prepoznatljivi su transparentni prikaz, prikaz akcije u fazama kretanja, emocionalne proporcije, rasklapanje oblika, prevaljivanje oblika, vertikalna i obrnuta perspektiva i poliperspektiva (Grgurić i Jakubin, 1996).

3.2. Likovni elementi

Točka je osnovna likovna i optička vrijednost odnosno najmanji grafički znak koji nema širinu, duljinu i visinu.

Crta je osnovni likovni element koji nastaje gibanjem točke po papiru i označava putanju kretanja točaka odnosno element koji ima naglašenu jednu dimenziju: duljinu.

Likovni element boju dijelimo na dva pojma koja se definiraju kao fizikalna osobina svjetlosti i kao tvar za bojenje bezbojnih materija.

Ploha označava dvodimenzionalnu stvarnost to jest element kojeg karakteriziraju dvije dimenzije: širina i dužina.

Površina je vanjski izgled plohe, a opisuju je tekstura i faktura površine.

Volumen je obujam ili zapremnina nekog tijela u prostoru.

Prostor u likovnom području podrazumijeva trodimenzionalno oblikovanje (širina, dužina, visina) i dvodimenzionalno oblikovanje (plošno izražavanje) prostora (Jakubin, 1989).

3.3. Kompozicijski elementi

Kontrast se definira kao međusobno kombiniranje različitih elemenata poput veličine, oblika, boje i položaja.

Harmonija označava usklađenost i kombiniranje sličnih elemenata u likovno kompoziciji.

Ritam je prikaz likovnih elemenata koji se ponavljaju pravilnim i ravnomjernim izmjenjivanjem odnosno ponavljanje ili izmjena suprotnosti.

Ravnoteža označava jednak odnos lijeve i desne strane, a postoje simetrična, asimetrična i optička ravnoteža.

Proporcija ili razmjer prikaz je međusobnog odnosa veličina dijelova elemenata.

Dominacija je prikaz nekog elementa koji je istaknut, naglašen.

Jedinstvo označava spajanje likovnih elemenata u jedinstvenu cjelinu (Jakubin, 1989).

3.4. Likovne tehnike

Crtačke likovne tehnike dijele se na suhe: olovka, kreda, ugljen i kemijska olovka i na mokre: flomaster, tuš-pero, tuš-drvce, tuš-trska, tuš-kist i lavirani tuš

Slikarske likovne tehnike dijele se na suhe: pastel, kolaž, mozaik, vitraž i tapiserija i mokre: akvarel, gvaš, tempera, ulje i freska

Grafičke tehnike podrazumijevaju tehničke procese tiskanja i reprodukcije dizajna pomoću matrice (Jakubin, 1989).

3.5. Likovni tipovi djece

Likovni tipovi djece prema Herceg i suradnicima (2010) dijele se na likovne tipove koji su uvjetovani likovnim sposobnostima djece, likovne tipove koji su uvjetovani uporabom likovno-izražajnih sredstava te na likovne tipove koji su uvjetovani osobnim kompetencijama djeteta.

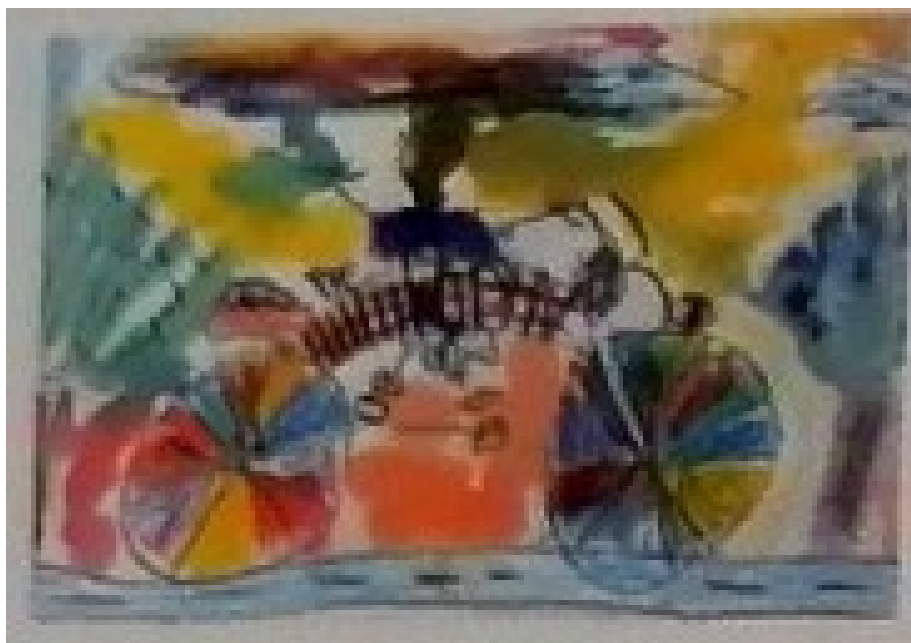
- **Likovni tipovi uvjetovani likovnim sposobnostima su:**

Vizualni tip – dijete teži realnom likovnom prikazu

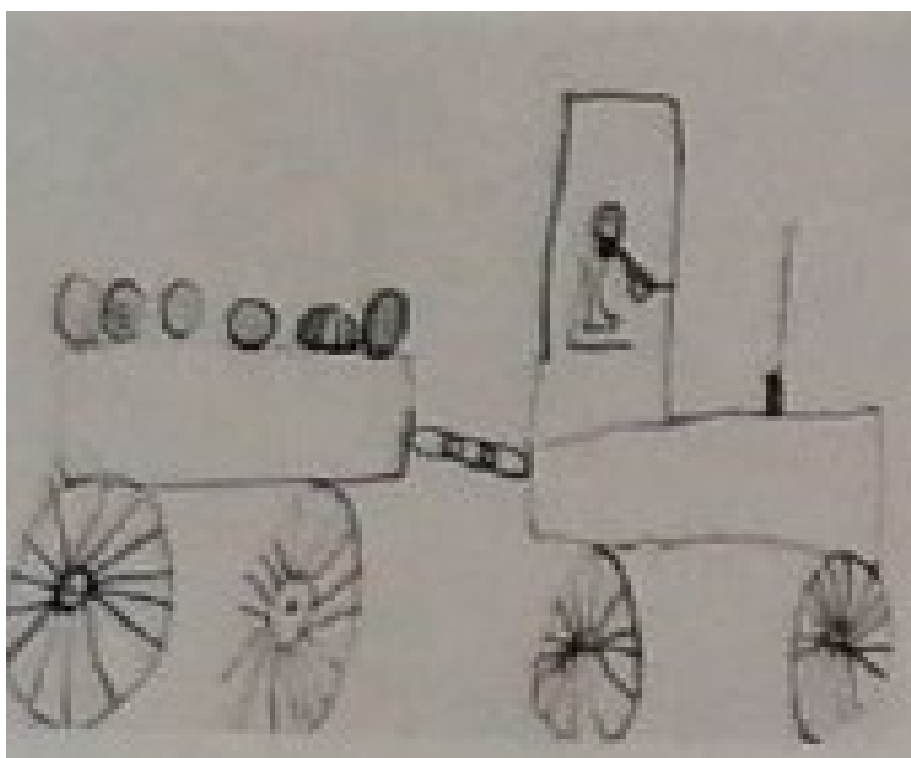
Slika 3. Dječji uradak, vizualni tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:62

Imaginarni tip – dijete teži prikazu likovnog izraza kroz maštu, neobičan i neočekivan likovni izraz

Slika 4. Dječji uradak, imaginarni tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:62

Intelektualni tip – djetetov se likovni izraz temelji na vizualnom pamćenju i likovno-kreativnom mišljenju

Slika 5. Dječji uradak, intelektualni tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:62

Ekspresivni tip – dijete se izražava emocijama

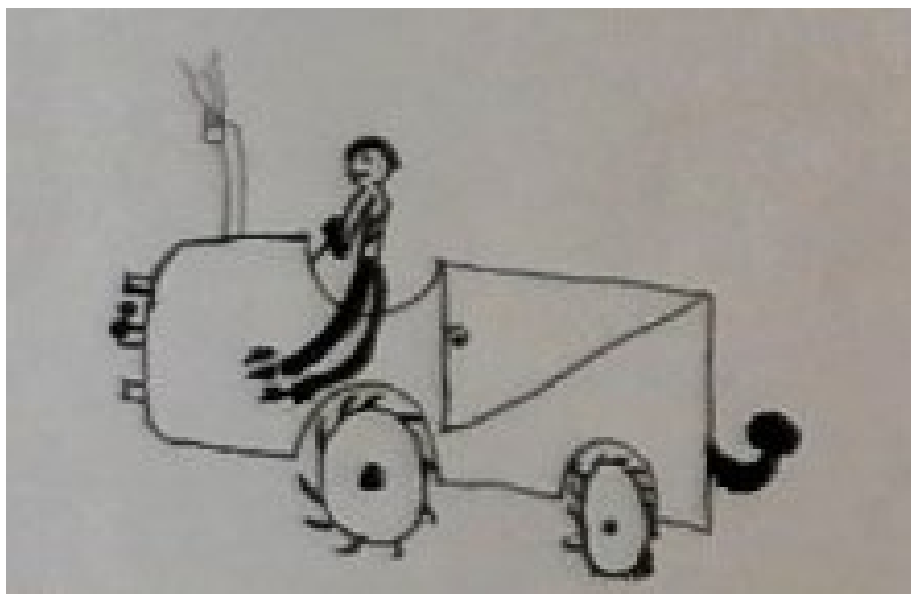
Slika 6. Dječji uradak, ekspresivni tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:62

Senzitivni tip – dijete na crtežu naglašava neobične pojave

Slika 7. Dječji uradak, senzitivni tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:62

Tip vizualnog pamćenja – djetetov se likovni izraz temelji na vizualnom pamćenju

Slika 8. Dječji uradak, tip vizualnog pamćenja, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:63

Analitički tip – djetetov likovni izraz temelji se na detaljima

Slika 9. Dječji uradak, analitički tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:63

Sintetski tip – dječji likovni izraz temelji se na pojednostavljenim oblicima

Slika 10. Dječji uradak, sintetski tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:63

- **Likovni tipovi uvjetovani uporabom likovno-izražajnih sredstava su:**

Koloristički tip -dječji izraz temelji se na uporabi intenzivnih boja

Slika 11. Dječji uradak, koloristički tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:63

Grafički tip – dječji izraz temelji se na uporabi crta

Slika 12. Dječji uradak, grafički tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:63

Konstruktivni tip – dječji izraz temelji se na čvrstom rasporedu crta i ploha

Slika 13. Dječji uradak, konstruktivni tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:63

Impulzivni tip – dječji izraz temelji se na spontanosti, labav je

Slika 14. Dječji uradak, impulzivni tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:63

Prostorni tip – dječji izraz temelji se na prikazu prostora

Slika 15. Dječji uradak, prostorni tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:63

Dekorativni tip - likovni izraz djeteta temelji se na uporabi ploha i plošno-ritmičkog rasporeda likovnih elemenata

Slika 16. Dječji uradak, dekorativni tip, 6 god.
Izvor: Herceg i suradnici, 2010:63

- **Likovni tipovi uvjetovani osobnim kompetencijama djeteta su:**

Motoričko-tehnički tip – dijete ima razvijenu motoriku te spretnim potezima oblikuje crte i njihove odnose

Nespretni tip – dijete kojemu mišićna motorika nije dovoljno razvijena pa su mu potezi nespretni

Brz likovni tip – dijete vrlo brzo ostvaruje likovni zadatak

Spor likovni tip – dijete vrlo sporo ostvaruje likovni zadatak

Pedantan likovni tip – dijete polako i savjesno rješava likovni zadatak

Površan likovni tip – dijete hitro izvršava likovni zadatak

Aktivan likovni tip – dijete ulaže mnogo energije i nastoji likovni zadatak izvršiti što prije

Pasivan likovni tip – dijete dugo odlučuje što želi likovno prikazati, motivacija traje duže vrijeme

4. ULOGA ODGOJITELJA U LIKOVNOM IZRAŽAVANJU I STVARANJU

U likovnom radu s djecom pravilima, zakonitostima i kritikama nema mjesta zbog toga što one dovode do gušenja kreativnosti, slobode, samopouzdanja i znatiželje. Uloga odgojitelja u dječjem izražavanju i stvaranju je pravilno usmjeravanje i poticanje djeteta u likovnim aktivnostima bez podučavanja i ometanja njegove kreativnosti, omogućavanje nesmetanog razvoja likovnog jezika te oslušivanje i razumijevanje djetetovog likovnog razvoja kako bi mu omogućili razvoj i otkrivanje potencijala u potpunosti. Djetetu je potrebno dopustiti neopterećen rad bez miješanja odraslih.

Osnovni aspekti rada na koje se odgojitelj treba osvrnati tijekom likovnog rada djece u ranoj i predškolskoj dobi odnose se na:

- autentičnost izražavanja likovnog izraza kod djece s obzirom na stupanj njihovih razvojnih karakteristika
- pružanje mogućnosti rada s raznolikim likovnim materijalom i različitim likovnim tehnikama
- organizacija likovnih aktivnosti u odgojno obrazovnom radu
- slikovnice, reprodukcije i posjete galerijama i muzejima kao izvor učenja o likovnoj umjetnosti (Balić Šimrak, 2010/2011).

Ugodno emocionalno okruženje, dostupnost materijala te razgovor djeteta i odgojitelja o likovnim radovima doprinose razvoju likovnih sposobnosti djeteta uz pružanje mogućnosti slobodnog izražavanja bez kritika, sugeriranja i savjeta (Starc i suradnici, 2004).

Odgojitelj stvaralačku energiju kod djece potiče motivacijom, a bit poticaja motivacijskog djela likovne aktivnosti sastoji se od stvaranja djeci zanimljivih, poetskih, glazbenih ili nekih drugih izričaja koji će u djetetu pobuditi osjećaje i ideje. Nakon motivacijskog dijela, odgojitelj zajedno s djecom dogovara uporabu određenog likovnog materijala i odrediti odgojno-obrazovne smjernice koje će djecu potaknuti na originalno djelovanje (Herceg i suradnici, 2010).

4.1. Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva

Bit stvaralačkog izražavanja i stvaralačkog oblikovanja jest sloboda izražavanja. Djeca se izražavaju na svojstven način neposrednog kontakta i poistovjećivanja s onim što stvaraju (Belamarić, 1987).

Načini pobuđivanja interesa u djece za pojave u svijetu te likovno oblikovanje:

- USMJERAVANJE OPAŽANJA – usmjeravanje opažanja na oblik ili pojavu bez nametanja svog načina viđenja i svojih pretpostavki postavljanjem pitanja na koja djeca samostalno daju odgovore,
- AKTIVIRANJE SJEĆANJA – djeca stvaraju likovni rad na temelju sjećanja i doživljenoga,
- MAŠTANJE, ILUSTRACIJE – stvaranje novih varijanti i slika na osnovi poznatih događaja ili pojava ilustriranjem,
- ZAMIŠLJANJE – prikazivanje nejasnih sadržaja likovnim ekvivalentom, likovno tumačenje pojmova iz sfera nevidljive stvarnosti,
- IGRE S LIKOVNIM MATERIJALIMA – upoznavanje i ispitivanje svojstava i mogućnosti likovnih materijala, sloboda izbora sredstava za izradu likovnoga rada i samostalno stvaranje novih oblika izražavanja,
- POTVRĐIVANJE – nenametljivo potvrđivanje djetetovih vrijednosti u likovnim radovima djetetu šalje poruku sigurnosti i slobode izražavanja u svim njegovim idejama i vizijama (Belamarić, 1987).

4.2. Ometanje dječjeg likovnog stvaralaštva

Prema Belamarić nepoznavanje i nerazumijevanje uloge u razvoju djeteta odnosno zbog želje okoline da dijete podučiti kako će nešto nacrtati, naslikati ili napraviti dovodi do ometanja likovnog stvaralaštva odnosno likovnog jezika djeteta. Često se takvim podučavanjem postiže obrnuti učinak koji dovodi do odustajanja djeteta od svojih oblika i prelaženje na oponašanje danih naturalističkih ili shematskih predložaka umjesto razvoja likovnih sposobnosti i interesa za likovni rad (Belamarić, 1987).

Načini ometanja kreativnosti dijele su u dvije skupine:

- I. Svi oblici izravnog miješanja i interveniranja u likovne radove djece
 - CRTANJE DJECI – crtanjem oblika ugrožavaju se i prekidaju prirodni i svrhoviti načini opažanja, shvaćanja i stvaranja oblika u djece,
 - ISPRAVLJANJE DJEČJIH OBLIKA – popravljanjem oblika narušavaju se vlastita viđenja djece, djeca stvaraju nepovjerenje u svoje vlastite oblike i u njima se budu osjećaj nesigurnosti,
 - SLIKOVNICE ZA BOJENJE – stvaranje zatvorenog kruga pojednostavljenih shematskih i za djecu složenih naturalističkih oblika koji dovode do urezivanja u pamćenje djece te ih takve koriste kada im zatrebaju te stvaranje uvjerenja o nesposobnosti za likovni rad,
 - IZLAGANJE DJEČJIH RADOVA – pojavljivanja i izlaganja primjera izloženih likovnih radova u dječjoj svakodnevnoj okolini dovode do nesvjesnog nametanja djeci te zastaru njihovih vlastitih viđenja i oblika,
 - ŠIRENJE SHEMATSKIH OBLIKA MEĐU DJECOM – pojava shematskih oblika u skupinama djece dovodi do uniformnih, neinventivnih i praznih oblika u likovnim radovima (Belamarić, 1987).

II. Odgojni postupci i stavovi

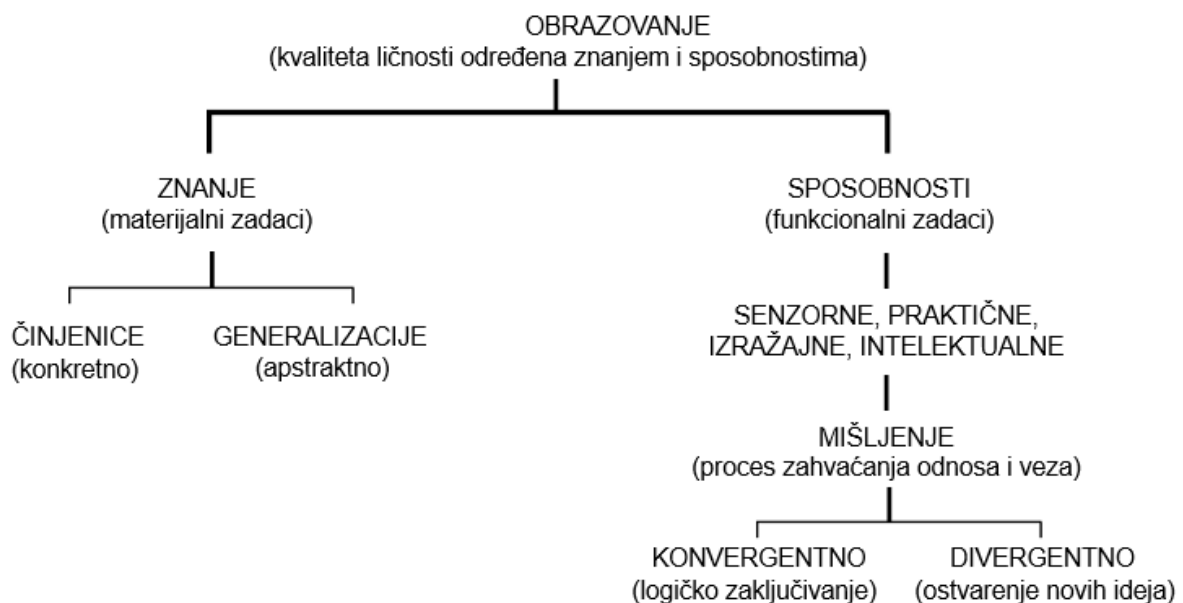
- VREDNOVANJE I PROCJENJIVANJE LIKOVNIH RADOVA DJECE – ocjenjivanjem, procjenjivanjem, vrednovanjem ili uspoređivanjem radova među djecom uzrokuje gubitak osjećaja slobode i spontanosti u njihovom daljnjem stvaralaštvu
- KOMENTIRANJE I PRIGOVARANJE – komentar ili prigovor na likovni izraz djeteta budi nesigurnost ili pružanje otpora u likovnom radu
- PRENAGLAŠAVANJE VRIJEDNOSTI – umjesto razvoja likovnog jezika cilj u likovnom radu postaje pohvala
- UREDNOST I PRECIZNOST – inzistiranje na urednosti i preciznosti postiže se učinak kojim se djetetove ideje stvaranja kočje, nespretnost je dio likovnog razvoja te ona ne umanjuje vrijednost rada (Belamarić, 1987).

5. LIKOVNA KREATIVNOST

Svako dijete posjeduje sposobnost kreativnosti u većoj ili manjoj mjeri u odnosu na druge te na područje u kojem je ta sposobnost izražena, a može biti uništena ako se ne poštuje (Petrovič – Sočo, 2000).

Petrovič – Sočo (2000) navodi kako bi se prepoznala kreativnost kod djeteta potrebno mu je osigurati slobodno istraživanje materijala u neograničenom vremenskom roku, uočiti dijete koje se materijalima koristi na neuobičajen način, primijetiti čiji interes za istraživanjem materijala je velik, poticati djecu na stvaranje vlastitih ideja i slobodnog izražavanja te dijeliti iskustvo s okolinom, poticanje na stvaranje priče ili crteža te biti podrška i poticati dijete kako bi razvijalo kreativne potencijale.

Grgurić i Jakubin (1996) prikazuju mjesto stvaralaštva u okviru obrazovnog kompleksa shemom koja prikazuje da je likovna kreativnost produkt divergentnog mišljenja:

Slika 17. Shema
Izvor: Grgurić i Jakubin, 1996:79

Divergentno mišljenje (stvaranje novih ideja) karakteristika je kreativnosti te se prema Guilfordu dijeli na 24 čimbenika. Najvažniji su:

- redefinicija – sposobnost preoblikovanja likovnih sadržaja
- osjetljivost za probleme – sposobnost uočavanja i prepoznavanja likovnih problema
- fluentnost – bogat spektar ideja
- originalnost - sposobnost pronalaženja novih, jedinstvenih ideja
- elaboraciju – sposobnost razrade izvorne ideje u detalje
- fleksibilnost – udaljavanje od uhodanih putova (Grgurić i Jakubin, 1996).

Prema Tayloru kreativnost se dijeli na pet stupnjeva:

- I. kreativnost spontane aktivnosti – spontanost dječjeg izraza
- II. kreativnost usmjerene aktivnosti – spontanost uz nastojanje za sličnošću s realnim objektom
- III. kreativnost invencije – likovni odnosi na drugačiji način
- IV. kreativnost inovacije – značajne promjene u likovnom izrazu
- V. kreativnost stvaranja – stvaranje novih likovnih stilova (Grgurić i Jakubin, 1996).

6. UMJETNIČKO DJELO KAO POTICAJ ZA LIKOVNO STVARALAŠTVO U DJEČJEM VRTIĆU

Istina predstavljanja sličnost je dječjeg i umjetničkog izraza. Za likovno izražavanje djeteta potrebna je materija i poticaj. Razlikuju se vizualni, nevizualni i likovno-kompozicijski elementi koji se očituju kao poticaj. Likovno djelo može poslužiti kao motiv ili izvor motiva za likovno izražavanje i stvaranje (Petrač, 2015).

Djeci je već u predškolsko doba potrebno omogućiti što bliži kontakt s umjetničkim djelom jer ona od svoje najranije dobi osjećaju i doživljavaju estetičke vrijednosti (Grgurić i Jakubin, 1996).

Petrač (2015) ističe da se najčešći susret djeteta s likovnim djelom događa tijekom posjete galeriji ili muzeju, a suradnja se odvija putem muzejskih pedagoga čiji je zadatak dijete uputiti u pojedinosti muzeja ili galerije (Petrač, 2015).

Pablo Picasso prema Balić Šimrak (2010/2011) umjetnikom naziva svako dijete i ističe problem kako umjetnikom ostati nakon odrastanja što opisuje i vlastitim primjerom: „kad sam odrastao trebao mi je cijeli život da ponovno počnem crtati kao dijete“.

Raznovrsna umjetnička djela na inicijativu odgojitelja ili prema interesima djece mogu postati motivom za likovno izražavanje i stvaranje (Petrač, 2015).

Prema Duh i Zupančić kada se bira likovno umjetničko djelo pozornost se obraća na slijedeće kriterije: (2009) „važnost autora i njegova rada (načelo kvalitete); tipičnost autora i njegova rada (tipični predstavnici pojedinih stilova); zornost radova (ilustracija određenog načina likovnog izražavanja); sadržajna primjerenost radova (izbor radova koji nisu prekompleksni i ne zahtijevaju prethodna znanja, a također i nemaju ekstremne prikaze nasilja, golotinje, spolnosti); praktično-izvedbena primjerenost djela (izabiremo djela na temelju kojih se osvještava određeni likovni zadatak).“

Autorica Benić (2011., prema Watts, 2007) kao glavne razloge za korištenje umjetničkih djela u odgojno-obrazovnom radu navodi:

- jačanje svijesti djece, razumijevanje i uvažavanje vrijednosti umjetničkih djela i umjetnika,
- usmjeravanje djece na prepoznavanje i otkrivanje poveznica njihovog rada i likovno-umjetničkog djela,
- pomoć djeci u razvijanju kritičkog mišljenja promatrajući umjetničko djelo.

6.1. Umjetničko djelo kao izvor motiva za raznovrsne poticaje

Prema Petraču (2015) načini na koje umjetničko djelo može poslužiti kao izvor motiva za sve vrste poticaja su: umjetničko djelo kao likovno-jezični i tematski citat, likovno-jezična redefinicija umjetničkog djela, umjetničko djelo kao izvor novih motiva , likovni i kompozicijski elementi umjetničkog djela kao poticaj za izražavanje i stvaranje te osamostaljenje lika iz cjeline.

Umjetničko djelo kao likovno-jezični i tematski citat – u likovnoj aktivnosti umjetničko djelo služi kao poticaj i kao motiv.

Promatrajući i analizirajući portret kralja Henrika VIII djeca su citirala umjetničko djelo te ga prikazala tehnikom gvaša (Petrač, 2015).

Slika 18. Portret kralja Henrika VIII, gvaš
Izvor: Petrač, 2015:92

Likovno-jezična redefinicija umjetničkog djela – tijekom likovne aktivnosti djeca izmjenjuju likovne oblike izvornog motiva prema slobodnom izboru.

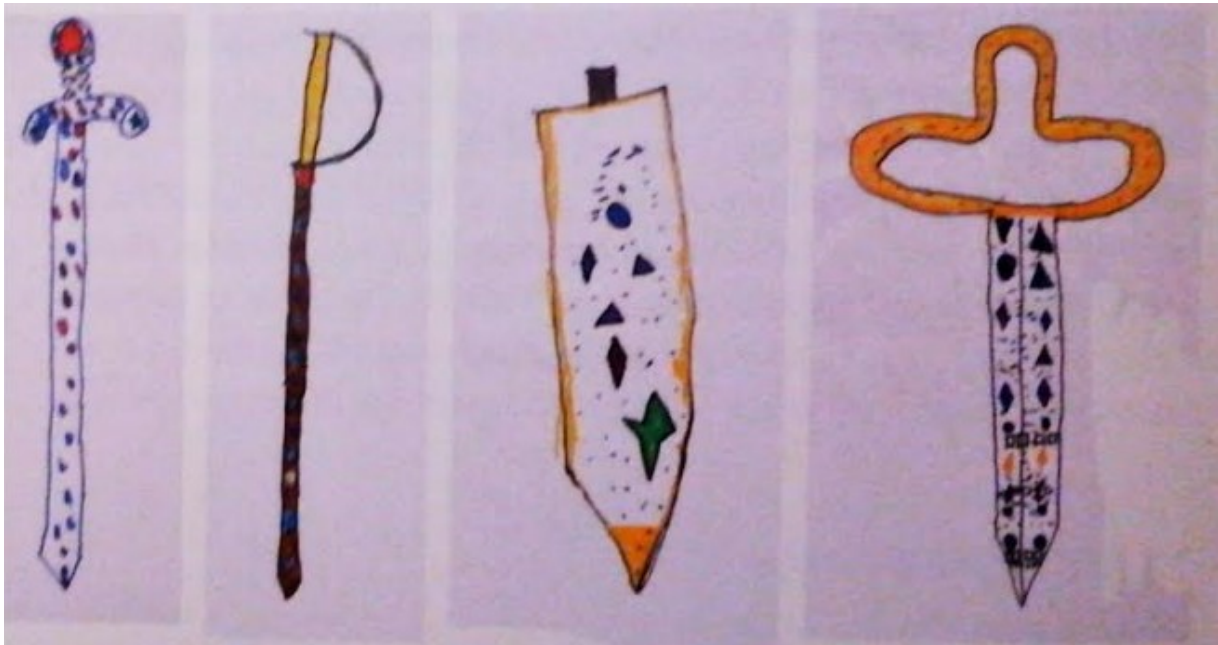
Slikom 19 prikazani su dječji radovi koji su nastali nakon promatranja i analize portreta kralja Henrika VIII uz mogućnost slobodne promjene likovnih sadržaja (Petrač, 2015).

Slika 19. Portret kralja Henrika VIII., kontrast toplo-hladnih boja i ritam slikarskih tekstura, tempera
Izvor: Petrač, 2015:95

Umjetničko djelo kao izvor novih motiva – uz umjetničko djelo koje služi kao izvorni motiv osmišljavaju se novi motiv.

Djeca starije dobne skupine kao novi motiv, vezan uz motiv kralja Henrika VIII, prethodne likovne aktivnosti provedene u skupini, likovno su oblikovali mač. Na crtežu je karakteristična obrisna crta kojom oblikuju mač te ga potom bojom, teksturom i ritmom točkaka, crta i geometrijskih oblika ispunjavaju (Petrač, 2015).

Slika 20. Mač za kralja, obrisna crta, tekstura, ritam, flomaster
Izvor: Petrač, 2015:108

Likovni i kompozicijski elementi umjetničkog djela kao poticaj za izražavanje i stvaranje – na temelju umjetničkog djela kao motiva likovne aktivnosti na dječjem se radu ističu likovni i kompozicijski elementi.

Na temelju haljine Henrika VIII djeca su percipirala detalje te ritmičkim slijedom ornamentalnu kompoziciju boja, geometrijskih i slobodnih oblika prikazala flomasterom što je vidljivo na Slika 21. Oblike nižu, ponavljajući ili mijenjajući boju ili lik unutar niza u ritmičko pravokutno polje (Petrač, 2015).

Slika 21. Ritam, niz, polje geometrijskih i slobodnih likova, flomaster
Izvor: Petrač, 2015:111

Osamostaljenje lika iz cjeline – s umjetničkog djela prikazuje se samo detalj odnosno jedan dio.

Slika 22. prikazuje umjetničko djelo Pevec na obedu, Ivana Večenaja na temelju kojeg djeca promatranjem od detalja prema cjelini biraju motiv pijetla za slikanje te na temelju analize njegove građe, oblike, boja i detalja nastaju dječji radovi slikarskom tehnikom tempera, Slika 23. Motiv pijetla naslikan je dječjom ekspresijom, djeca su samostalno mijenjala intenzitet boja i položaj tijela, prema dosadašnjem iskustvu o izgledu pijetla (Petrač, 2015).

Slika 22. Ivan Večenaj: Pevec na obedu, 1972., ulje na staklu
Izvor: Petrač, 2015:116

Slika 23. Pijetao, tempera
Izvor: Petrač, 2015:117

7. PROMATRANJE I ANALIZA LIKOVNO UMJETNIČKOG DJELA

Petrač (2015) navodi da je važno da dijete otkriva i spoznaje ono što stvara čovjek odnosno da otkriva i spoznaje rezultate ljudske djelatnosti, a to može otkrivati i spoznavati promatranjem likovno-umjetničkih djela.

Petrač (2015) prema Grgurić i Jakubin (1996) odgojitelj ima veliku ulogu u životu djeteta te utjecaj na njegov cjelokupan razvoj pa s obzirom na poznavanje faza razvoja djeteta i na njegovu dobnu skupinu analizu likovno-umjetničkog djela treba uskladiti prema načelu primjerenosti sadržaja i metoda zadataka koji ne smiju biti ispod psihofizičkih mogućnosti djeteta već zadaci težinski trebaju biti stupanj iznad njegovih mogućnosti. U svakoj fazi psihofizičkog razvoja djeteta uloga i značaj promatranja umjetničkog djela se razlikuju te se prema postavljenim ciljevima mijenjaju metode rada i promatranja (Grgurić i Jakubin, 1996).

Kako bi se dijete upoznalo s likovno-umjetničkim djelom, potrebno mu je omogućiti sagledavanje likovno-umjetničkog djela i pomoći mu u razumijevanju djela do određenog stupnja. Za usvajanje i memoriranje što većeg sadržaja promatranja i analize istog umjetničkog djela, analiza i promatranje se ponavlja (Petrač, 2015).

Za potpun doživljaj i usvajanje likovno-jezičnih i tematskih vrijednosti umjetničkog djela odgojitelj djecu usmjerava prema likovnom izražavanju uočenog i doživljenog (Petrač, 2015).

7.1. Analiza likovno-umjetničkog djela

Tijekom analize umjetničkog djela odgojitelj je posrednik u komunikaciji s likovnim djelom. Ima ulogu poticati djecu na: postavljanje pitanja, slušanje drugih, stupanje u komunikaciju s drugima, zamišljanje, prisjećanje, opisivanje, objašnjavanje, otkrivanje, određivanje, istraživanje (Petrač, 2015).

Analiza se odvija tako da djeca likovno-umjetničko djelo raščlanjuju, uspoređuju uzajamni odnos, odvajaju, grupiraju, odabiru, zaključuju, a kada se nakon provedene likovne aktivnosti dječji radovi uspoređuju s djelom umjetnika dijete lakše usvaja likovno-jezičnu i tematsku građu (Petrač, 2015).

U knjizi „Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi“ autori analizuju umjetničkih djela dijele na sljedeća četiri kriterija:

- osobno likovno iskustvo promatrača o umjetničkim djelima
- spontane doživljajne reakcije na neposredan dojam o djelu
- analize umjetničkog djela na osnovi navedenih kriterija: fizička pojava djela, individualnost umjetnika, prostorno-vremenski okvir nastanka djela,
- sintetičko doživljavanje likovnog djela i njegove poruke (Herceg i suradnici, 2010).

Vrste analiza prema Petrač (2015) umjetničkog djela su: analiza na razini tematskog sadržaja odnosno tematska analiza, likovno jezična analiza, likovno-tehnička analiza i stilska analiza.

Tematska analiza

Kako bi djeca usvojila likovne vrednote provodi se razgovor o likovnom djelu te tako ona percipiraju i prepoznaju osnovne likovne pojmove poput slika, slikar, crta, boja, ritam, kontrast te time dobivaju svijest o tome što likovno djelo čini umjetničkim. Umjetničko djelo djeca promatraju na razini tematskog sadržaja, motiva, prepričavaju tematski sadržaj, promatraju i analiziraju umjetničko djelo likovnom formom u kojoj se nalazi bit umjetnosti. Time se osvrću na to kako su tematski sadržaji likovno shvaćeni i obrađeni. Kako bi se djeci približilo umjetničko djelo u praksi se provodi analiza tematskog sadržaja i opisivanje ilustrativnosti umjetničkog djela (Petrač, 2015).

Kada u odgojno-obrazovnom procesu prevladava tematsko-sadržajno sagledavanje likovnog djela, pri promatranju i analizi sadržaja apstraktnih djela, ona su za djecu često nerazumljiva i bez doživljaja popraćena reakcijama poput: Što je to? i Tu ja ništa ne vidim. Stoga se, kako bi likovno-umjetničko djelo bilo shvaćeno, tematska analiza i analiza likovne forme treba dovesti u ravnopravan odnos. Pri susretu djeteta i nekog likovnog elementa, likovni se element opisuje konkretno jer će ga tako dijete kasnije samostalno uočiti, prepoznati i imenovati (Petrač, 2015).

Apstraktna umjetnička djela kod djece ne pobuđuju razmišljanja figurativnog sadržaja već o likovnim elementima i kompozicijskim načelima koja imenuju dok kod reprodukcija umjetničkih djela imenuju prikazane likove, stvari i sl. opisujući ih (Petrač, 2015).

Likovno jezična analiza

Likovno jezična analiza podrazumijeva sposobnost poznavanja i prepoznavanja likovnog jezika, a odnosi se na prepoznavanje i opisivanje likovno-jezičnog sadržaja i likovno kompozicijskih elemenata slikarskog djela, kiparskog djela i građevine. Prema Petrač (2015) temeljni elementi za analizu slikarskog djela su:

- vrsta slikarskog djela
- elementi forme (likovni jezik)
- kolorit slike
- projekcija prostora i volumena
- vrsta rasvjete, osvjetljenja
- kompozicija i kompozicijski odnosi

Temeljni elementi za analizu kiparskog djela su:

- vrsta kiparskog djela
- elementi forme

Temeljni elementi za analizu građevina su:

- tlocrt
- konstruktivni elementi
- fasada
- dekorativni elementi

Likovno-tehnička analiza

Cilj likovno tehničke analize je prepoznati i opisati likovnu tehniku i tehničke postupke

- Analiza likovne tehnike – vrsta tehnike i način tehničkih postupaka

Stilska analiza prema Petrač (2015) podrazumijeva:

- stilove razdoblja i njihova likovna obilježja
- srodnosti stilova
- vrijeme i trajanje stilova, pravaca i faza u kojemu je djelo nastalo
- naziv djela i autor

7.2. Načini i metode promatranja i analize umjetničkog djela s djecom

Petrač (2015), navodi vrste promatranja i analize umjetničkog djela koje se provode s djecom:

1. Prema tematskim, likovno-jezičnim i likovno-tehničkim sadržajima i stilskim odrednicama, te razvijanje estetskih vrijednosti i stavova. Takvo promatranje i analiza obuhvaćaju osnovne podatke o djelu: naziv i autor, temu likovno-umjetničkog djela, likovno-jezične sadržaje koji karakteriziraju to djelo, likovne tehnike i postupke kojima je djelo izrađeno, stil: vrijeme nastanka i karakteristike toga doba, estetske stavove o djelu.
2. Nakon vlastitog oblikovanja sličnih likovno-jezičnih sadržaja iste teme - uspoređivanje radova s djelom umjetnika koje je bilo poticaj za likovno izražavanje i stvaranje.
3. Nakon prethodnog opisa umjetničkog djela – vizualno-likovni sadržaj pretvara se u verbalni.
4. Opisivanje umjetničkog djela nakon njegova kratkog pokazivanja – likovna aktivnost provodi se kao igra, likovni rad izvodi se na temelju sjećanja likovnih elemenata koji se nalaze na prikazanom umjetničkom djelu.
5. Od cjeline prema detalju i od detalja prema cjelini – umjetničko se djelo projicira u dijelovima, prikazuju se detalji pa cjelina ili obrnuto
6. Od nejasnog prema jasnome – likovno se djelo djeci prikazuje u nejasnim obrisima, djelo se postepeno izoštrava dok ne postane jasan prikaz čime djeca prepoznaju likovni jezik i temu djela koji tvore umjetničko djelo.
7. Usporedno promatranje i analiza umjetničkog djela – uočavanje sličnosti i razlika na likovno-umjetničkim djelima.

Prema Petrač (2015) prvi korak u promatranju umjetničkog djela je probuditi znatiželju u djetetu, a vještinu promatranja likovnog djela dijete stječe i razvija vježbom, postupno. Prije promatranja odgojitelj djecu priprema, dajući im upute o tome što promatraju i traže te na što moraju obratiti pozornost.

8. PRIPREMA

U nastavku slijedi priprema za likovnu aktivnost koja se provodila u Dječjem vrtiću Sovice sa djecom predškolske dobi. Tijekom likovne aktivnosti koristila su se umjetnička djela Rafael Santi; Anđeli i Vasilij Kandinski; Studija boja – kvadrati s koncentričnim kružnicama koja su poslužila za praktičnu analizu upotrebe umjetničkih djela s djecom.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PRIPREMA LIKOVNE AKTIVNOSTI

OPĆI PODACI

Dječji vrtić „Sovice“, Gornji Mihaljevec

Student: Ema Branilović

Broj djece 21

Dob djece 6 – 7 godina

Psihofizičke karakteristike djece 11 dječaka i 10 djevojčica

Odgojitelj: Melani Kralj

Odgojna skupina: Sunčeka

Lokacija aktivnosti: soba dnevnog boravka

Datum izvedbe: 25.4.2024.

STRUČNI PODACI

Prethodne aktivnosti

Posjet izložbi slika apstraktnih umjetnika.

Cilj aktivnosti

Poticanje kreativnosti putem redefinicije i promatranja umjetničkih djela: Rafael Santi; Anđeli i Vasilij Kandinski; Studija boja – kvadrati s koncentričnim kružnicama.

Razvojne zadaće

- a) tjelesni, psihomotorički i zdravstveni razvoj – omogućiti likovno izražavanje djece uz način korištenja tehnike slikanja pastelama, poticati spretnost i preciznost, razvijati finu motoriku i okolomotoriku promatranjem slika umjetničkih djela,
- b) emocionalno-socijalni razvoj ličnosti – poticanje pozitivnih emocija tijekom likovne aktivnosti, poticanje spoznaje o europskoj kulturi te prostornoj i vremenskoj različitosti,
- c) spoznajni razvoj – razvijati vizualnu percepciju i poticanje sposobnosti rješavanja problema te poticanje samostalnog pronalaženja odgovora i rješenja redefinicije prema promatranju slika umjetničkih djela,
- d) komunikacijsko-stvaralački razvoj – poticati maštu i stvaralački zanos redefiniranjem, bogatiti likovni rječnik djeteta kroz suradnju i komunikaciju s drugom djecom, opisivanje i predstavljanje svojeg crteža.

Motiv: vizualni (reprodukcije umjetničkih djela: Rafael Santi; anđeli i Vasilij Kandinski; Studija boja – kvadrati s koncentričnim krugovima)

Slika 24. Rafael Santi, Anđeli

Slika 25. Vasilij Kandinski; Studija boja
– kvadrati s koncentričnim kružnicama

Likovni jezik

- a) likovni elementi: boja, crta
- b) kompozicijska načela: kontrast i harmonija

Likovno područje

- a) likovna tehnika: slikarska tehnika - uljane pasteले
- b) materijali i pribor: papir (hrapavi), uljane pasteले
- c) postupci: slikanje

Umjetnička djela: Rafael Santi, anđeli i Vasilij Kandinski, Studija boja

Metode:

1. Metoda razgovora
2. Metoda demonstracije
3. Metoda usmenog izlaganja
4. Metoda kombiniranja

Socijalni oblici rada: individualni, frontalni

Priprema odgojitelja za rad

1. Stručna priprema – Belamarić, Dijete i oblik, Petrač, Dijete i likovno umjetničko djelo
2. Pedagoška priprema - artikulacija aktivnosti, izvori znanja u metodičkoj i didaktičkoj literaturi

3. Tehnička priprema – sredstva i pomagala: slike umjetničkih djela, uljane pasteले, papir

ARTIKULACIJA AKTIVNOSTI

Uvodni dio aktivnosti

Prije početka likovne aktivnosti pripremam potrebni materijal: uljane pasteले u boji i papire. Djeca sjede u formaciji polukruga te im, s mjesta koje je vidljivo svakom djetetu, pokazujem slike umjetničkih djela, jedno po jedno. Najprije im pokazujem Anđele umjetnika Rafaela Santija. Pozornost djeci skrećem na konkretne motive koji se mogu uočiti na djelu, a zatim im pokazujem apstraktno umjetničko djelo Vasilija Kandinskog, Studija boja – kvadrati s koncentričnim kružnicama. S djecom zatim razgovaram o razlikama vidljivima između ova dva umjetnička djela. Tijekom analize Rafaelovih anđela djecu potičem na opisivanje anđela dok tijekom analize djela Kandinskog djecu potičem na razgovor o oblicima i bojama koje dominiraju na slici. Nakon analize djeca kreću slikati odabrano umjetničko djelo s mogućnošću promjene likovnih sadržaja prema slobodnom odabiru odnosno djeca kao zadatak dobivaju likovno-jezičnu redefiniciju ponuđenog umjetničkog djela, djeca biraju između djela: Rafael Santi; Anđeli i Vasilij Kandinski; Studija boja – kvadrati s koncentričnim kružnicama. Djeca dobivaju upute za rad: na koji način se koriste pasteले, kako pritiskati pastel, kako pomiješati boje).

Radni, glavni dio aktivnosti

Nakon razgovora o umjetničkim djelima te jasnim uputama za rad djeca sjedaju za stol te kreću slikati. Djeca kreću slikati i redefinirati odabrano umjetničko djelo tehnikom uljane pasteले. Tijekom slikanja obilazim djecu te ako je potrebno pojašnjavam zadatak ili dajem dodatne upute te motiviram i potičem na suradnju. Ako zatreba individualno pristupam djetetu te ga usmjerujem. Pri padu koncentracije djecu dodatno motiviram.

Završni dio aktivnosti

Nakon što djeca završe sa slikanjem, svakom djetetu pristupam individualno i postavljam pitanja kako bi dobila što više informacija o tome zašto su odabrali baš to

umjetničko djelo i kako su ga redefinirala (što su naslikala drugačije od onoga što su vidjela).

8.1. Samoanaliza

U likovnoj aktivnosti sudjelovalo je petnaestero djece. Djeca su najprije sjela na strunjaču te smo zajedno analizirali, komentirali i uspoređivali dva ponuđena umjetnička djela. Sva su djeca aktivno sudjelovala. Poticajnim pitanjima o motivima, bojama, oblicima, pričama koje se mogu ispričati gledanjem slika djecu motiviram za likovnu aktivnost koja slijedi. Odgovori na pitanja bili su maštoviti te su djeci pomogli u idejama za slikanje. Nakon danih uputa za rad djeca su bila motivirana te sjedaju za stolove gdje su ih čekali papiri i uljane paste te započinju slikati i stvarati svoj likovni rad. Sva su djeca uspješno odradila likovnu aktivnost te stvorila njihove likovne radove po uzoru na viđene i promatrane slike.

9. INTERPRETACIJA DJEČJIH RADOVA

Djevojčica L.L. je redefinirala umjetničko djelo Rafaela Santija, Anđeli. Već se u uvodnom dijelu likovne aktivnosti odlučuje za slikanje Anđela te ima ideju kako će djelo redefinirati. Ispunila je cijeli papir, u lijevi i desni donji kut papira smjestila je anđele dok je na ostatak papira naslikala nebo. Oblake je nacrtala, akromatskom-crnim bojom valovitim crtama koje su nejednolične, trag pastelom negdje je jači i gušći, a negdje tanji i slabiji, a zatim preko obojila toplom žutom bojom, a tonove je dobila jačim i slabijim pritiskom pastele po papiru. Na crtežu prevladava akromatska - crna boja koju je djevojčica koristila za obrisne linije anđela i oblaka. Anđelima je naslikala aureolu koju je pritiskom pastele naslikala jačom žutom bojom, jednom je od njih crnom linijom istaknula osmijeh na licu. Lijevog anđela djevojčica je naslikala manjeg, a desnog većeg obrnuto u odnosu na promatrano slikarsko umjetničko djelo Santija. Djevojčica je svom crtežu nadodala i priču kojom ga i opisuje: dvije sestre koje su prikazane kao anđeli, jedna je tužna jer je izgubila sestru dok je druga vesela jer je sestru ipak pronašla. „Nacrtala sam oblake, zlatne, anđelima sam dodala krune i anđeli su sestre.“, komentirala je svoj crtež djevojčica.

Slika 26. Djevojčica, 6 godina i 8 mjeseci, „Anđeli u oblacima“, uljane pastele
Izvor: Osobna arhiva

Dječak L.H. je odabrao redefinirati djelo Rafaella Santija, Anđeli. Na početku je krenuo slikati te bio nesiguran u svoje crtanje pri čemu želi odustati i traži drugi, prazan papir, međutim dječak ipak nastavlja dovršiti svoj rad i završava ga u potpunosti, zadovoljan. Dječak je redefinirao izraze lica anđela, „Anđeli na slici izgledaju tužno pa sam im nacrtao smiješak“. Iako na djelu Santija prevladava smeđa boja u nijansama dječak bira osnovne i sekundarnu boju (crvenu, žutu i zelenu) za slikanje anđela odnosno za ispunjavanje lika anđela dok su obrubi tijela, obrisne linije crnom, akromatskom bojom. Dječak je anđele smjestio u sredinu papira dok je gornji dio popunio crnim oblacima.

Slika 27. Dječak, 6 godina i 2 mjeseca, „Anđeli“, uljane pastele
Izvor: Osobna arhiva

Djevojčica F.Ž. je odabrala umjetničko djelo Vasilija Kandinskog, Studija boja – kvadrati s koncentričnim krugovima. Djevojčica je ustrajna, iako su sva djeca u skupini završila s likovnom aktivnosti, ne odustaje te svoj crtež završava u potpunosti, zbog toga bi se moglo reći da je djevojčica spori likovni tip. Na svome je crtežu djevojčica promijenila oblike, koncentrične krugove zamijenila je koncentričnim kvadratima. Obrube kvadrata naslikala je akromatskom, crnom pastelom dok je unutrašnjosti ispunila osnovnim, sekundarnim i izvedenim bojama. Svoj crtež komentira: „Nacratala sam kvadratiće u svim bojama, svaki je drugačiji.“

Slika 28. Djevojčica, 6 godina i 9 mjeseci, „Kvadrati, srčeka i trokuti“, uljane pasteले
Izvor: Osobna arhiva

Djevojčica I.Š. je odabrala umjetničko djelo Vasilija Kandinskog, Studija boja – kvadrati s koncentričnim krugovima. Djelo je redefinirala tako da je odvojila kvadrate te u njih nije slikala koncentrične krugove već kvadrate, srca i trokute, a nekoliko je ostavila prazno odnosno obojila je unutrašnjost kvadrata. Za vanjske kvadrate odabire boje koje se razlikuju od boja kojima je iste ispunila, nijedan kvadrat nije isti. Na crtežu prevladavaju svijetle nijanse. Kvadrate je smjestila u gornji dio papira dok je donji ostavila prazan. Svoj crtež opisuje: „Kvadrati, srčeka i trokuti.“

Slika 29. Djevojčica, 6 godina i 9 mjeseci, „Kvadrati, srčeka i trokuti“, uljane pasteले
Izvor: Osobna arhiva

10. RASPRAVA

Likovna aktivnost bila je osmišljena tako da glavni poticaji budu dva umjetnička djela te da se ista prema izboru svakog djeteta ponaosob, jedno od njih promatranjem redefinira. Umjetnička su djela iz različitih doba, te se razlikuju po tome što jedno djelo ima konkretne motive i iz doba je renesanse dok je drugo apstraktno iz 20. stoljeća. Likovnoj aktivnosti provedenoj u starijoj dobnoj skupini, djeca u dobi od šest do sedam godina, sudjelovalo je petnaestero djece. Prema promatranju slika umjetničkih djela osmero je djece odabralo sliku Rafaela Santija; anđeli, a sedmero Vasilija Kandinskog; Studija boja – kvadrati s koncentričnim kružnicama te redefinirala ta dva umjetnička djela. Na samom početku više je djece bilo zainteresiranije za sliku Santija dok ih se u konačnici više odlučilo za redefiniciju slike Kandinskog. Više djevojčica odlučilo se za slikanje prema promatranju slike Studija boja – kvadrati s koncentričnim kružnicama, njih šestero te dvojica dječaka dok su se ostali dječaci iz skupine, njih petero odlučilo za redefiniciju prema promatranju djela Anđeli, njih petero i dvije djevojčice. Prema motrenju djece tijekom uvodnog razgovora i analize slika umjetničkih djela, djeci je slika Rafaela Santija bila bliža jer su na njoj mogli uočiti konkretan motiv dvaju anđela dok je apstraktno djelo Vasilija Kandinskog djeci bilo strano. Djeca su se više osvrnula na motive anđela i krenula ih opisivati, iznositi svoja mišljenja, nadopunjavati jedan drugoga i uspoređivati te se udaljila od apstraktnog umjetničkog djela. Sliku anđela djeca su opisivala do detalja dok su se tijekom analize Krugova osvrnula samo na korištene boje dakle djecu je privukao vizualni motiv koji je jasan i stvaran te su ga lako povezala s čovjekom kao konkretnim motivom u stvarnom prostoru. Iako je djeci apstrakcija bila novost te su se vrlo malo ili uopće nisu susretala s njome, radovima se pokazalo obrnuto, djeci je jednostavnije bilo slikati prema apstraktnom od konkretnog. Spontanijama reakcijama na ponuđena umjetnička djela može se reći da ona na nekoliko djece nisu imala velik utjecaj već su likovno izrazila ono što im je u trenutku provođenja aktivnosti bilo na umu, što ih zanimalo više od zadatka no ipak je većina djece uspješno redefinirala umjetničko djelo koje su odabrala te su predstavljena umjetnička djela imala utjecaj na njihovo likovno izražavanje. Ovim djelima djeca su dobila uvid u razliku jednog apstraktnog bez konkretnih vizualnih motiva i jednog renesansnog djela s konkretnim vizualnim motivima te da konkretan motiv nije uvjet za likovno izražavanje. Češćim korištenjem likovnih umjetničkih djela, predstavljanjem djeci različitih stilova umjetnosti te korištenje različitih likovnih tehnika

djeca bi dobila uvid u različite načine izražavanja te bi im likovna umjetnost kao takva postala bliska, jasnija što bi u konačnici moglo rezultirati i razvijanjem ljubavi prema likovnosti kod djece te mogućnosti za izražavanjem na svojstven način. Konkretni motiv na crtežu nije nužan pokazatelj osjećaja koje dijete želi prikazati na svom crtežu.

U nastavku slijede slike dječjih radova s provedene likovne aktivnosti u vrtiću:

1. Redefinicija promatranog djela Rafael Santi; Anđeli:

Slika 30. Dječak, 6 godina i 8 mjeseci, Redefinicija anđela, uljane pastele
Izvor: Osobna arhiva

Slika 31. Dječak, 6 godina i 2 mjeseca, Redefinicija anđela, uljane pastele
Izvor: Osobna arhiva

Slika 32. Dječak, 6 godina i 7 mjeseci, Redefinicija anđela, uljane pastele
Izvor: Osobna arhiva

Slika 33. Dječak, 6 godina i 9 mjeseci, Redefinicija anđela, uljane pastele
Izvor: Osobna arhiva

Slika 34. Djevojčica, 6 godina i 11 mjeseci, Redefinicija anđela, uljane paste
Izvor: Osobna arhiva

2. Redefinicija promatranog djela Vasilij Kandinski; Studija boja – kvadrati s koncentričnim kružnicama:

Slika 35. Dječak, 6 godina i 6 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane paste
Izvor: Osobna arhiva

Slika 36. Djevojčica, 6 godina i 6 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane paste
Izvor: Osobna arhiva

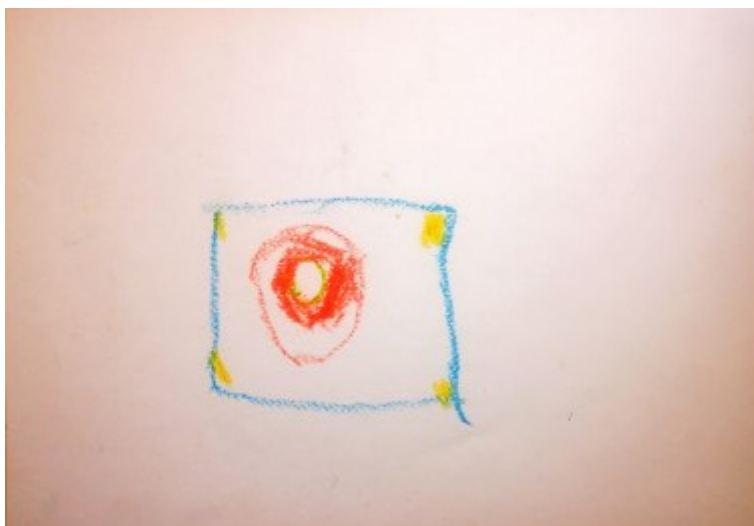
Slika 37. Djevojčica, 6 godina i 4 mjeseca, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane paste
Izvor: Osobna arhiva

Slika 38. Djevojčica, 6 godina i 6 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane paste
Izvor: Osobna arhiva

Slika 39. Djevojčica, 6 godina i 8 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane paste
Izvor: Osobna arhiva

Slika 40. Dječak, 6 godina i 11 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane paste
Izvor: Osobna arhiva

11. ZAKLJUČAK

Pablo Picasso je rekao da je svako dijete umjetnik. Zadatak odgojitelja je da dijete u izražavanju i stvaranju ne ometa već da ga pravilno usmjerava i podržava. Korištenje umjetničkih djela, kao poticaja za likovno stvaralaštvo u dječjem vrtiću, djetetu doprinose u izražavanju njegovih emocija koje prikazuje kreativnošću i stvara pozitivan stav o likovnoj umjetnosti. Tijekom samog promatranja i analiziranja umjetničkog djela djeca razvijaju društveni odnos s drugom djecom u skupini, razvijaju vlastite likovne sposobnosti koje rezultiraju likovnim radovima. Korištenjem umjetničkog djela kao poticaja i motiva tijekom likovne aktivnosti u dječjem vrtiću nijedan dječji rad nije isti već je svaki jedinstven i kreativan na svoj način. Dijete uči igrajući se, istražujući, Provođenjem likovnih aktivnosti u vrtiću djeci treba ponuditi mogućnost istraživanja raznovrsnih materijala i tehnika, uputiti ih u pravilno promatranje i analiziranje objekata koji služe kao motiv, poticati ih na postavljanje pitanja i donošenje zaključaka. Tijekom izvedbe likovnoga rada dijete ne smijemo ispravljati, završavati ili odraditi rad umjesto njega već ga pitanjima potaknuti na samostalnost. Odgojitelj bi trebao imati znanje o stupnjevima dječjeg likovnog izražavanja te likovnim sadržajima koje prezentira djeci.

Provedenom likovnom aktivnosti u vrtiću djeca su naučila razliku o apstraktnim i konkretnim motivima. Smatram da je likovna aktivnost provedena u skupini „Sunčeka“ uspjela te da su promatranje i analiza umjetničkih djela potaknula djecu na iznošenje vlastitih razmišljanja i doživljaja o motivima, bojama i oblicima na slikama. Kao i tijekom promatranja i analize tako i tijekom slikanja djeca su međusobno surađivala, slušala mišljenja drugih i iznosila svoja, razmjenjivala ideje o načinima redefinicije, objašnjavala i opisivala. Na nekim dječjim crtežima vidljiv je utjecaj umjetnika na njihov rad dok je na nekim crtežima vidljiva dječja emocija i ono što im je u trenutku slikanja bilo u mislima. Apstraktno umjetničko djelo potaknulo je djecu na opis likovnih elemenata i kompozicijskih načela, a djelo s konkretnim motivima na opisivanje prikazanih, konkretnih likova.

12. Literatura

Belamarić, D. (1987). Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece: knjiga za odgajatelje, roditelje, pedagoge, psihologe, psihijatre. Školska knjiga.

Brajčić, M. i Kuščević, D. (2012). Dijete i umjetničko djelo– Pablo Picasso. Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 61(1.-2.), 133-153.

Brajčić, M., Kuščević, D. i Katić, A. (2011). Dijete i umjetničko djelo - Jackson Pollock u dječjem vrtiću. U: Šimrak, B. A. Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju; Zbornik umjetničko znanstvenih skupova, 2009/2011, Zagreb: ECNSI Europski centar za sustavna i napredna istraživanja, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu, str. 111-117.

Duh, M. i Zupančić, T. (2009). Suvremeno likovno stvaralaštvo kao sadržaj likovnoga projekta u vrtiću. U: H. Ivon (ur.), Djeca i mladež u svijetu umjetnosti. Split, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Centar za interdisciplinarne studije Studia Mediterranea, Hrvatski književno pedagoški zbor – ogranak Split, 51-77.

Grgurić, N. i Jakubin, M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje [Visual art education]. Zagreb, Educa.

Herceg, L., Rončević, A. i Karlavaris, B. (2010). Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alfa.

Jakubin, M. (1989). Osnove likovnoga jezika i likovne tehnike: priručnik za likovnu kulturu. Institut za pedagoška istraživanja Filozovskog fakulteta Sveučilišta.

Petrač, L. (2015). Dijete i likovno umjetničko djelo. Zagreb: Alfa.

Petrović-Sočo, B. (2000). Kreativnost. Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, 6(23-24), 3-9.

Spajić, V. (1989). Vrednovanje likovnog djela: pristup pedagogiji umjetnosti. Školske novine.

Starc, B., Čudina-Obradović, M., Letica, M., Profaca, B., Pleša, A. (2004). Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgajatelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi. Zagreb: Golden marketing.

Šimrak, B. A. (2010/2011). Predškolsko dijete i likovna umjetnost; Dijete, vrtić, obitelj, zima 2010/ proljeće 2011, broj 62/63, str. 2-8, URL: <https://hrcak.srce.hr/124737>, (20.1.2024.).

Šimrak, B. A., Šverko, I., Benić, Ž., M., (2010). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju. Šimrak, B. A. Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju; Zbornik umjetničko znanstvenih skupova, 2009/2011, Zagreb: ECNSI Europski centar za sustavna i napredna istraživanja, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu, str. 51 - 62.

Ťupanić Benić, M. (2011). Uloga učitelja u komunikaciji djeteta s likovnim djelom. U A. Balić Šimrak (Ur.), Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju (str. 144-155). Zagreb: ECNSI – Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.

12.1. Izvori slika

Grgurić, N. i Jakubin, M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje [Visual art education]. Zagreb, Educa.

Herceg, L., Rončević, A. i Karlavaris, B. (2010). Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi. Zagreb: Alfa.

Hrvatska katolička mreža. <https://hkm.hr/kultura/raffaellovi-andeli-mala-prica-ovelikom-remek-djelu/>

Wassily Kandinsky. <https://www.wassilykandinsky.net/work-370.php>

Petrač, L. (2015). Dijete i likovno umjetničko djelo. Zagreb: Alfa. Šimrak, B. A., Šverko, I., Benić, Ž., M., (2010). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju. Šimrak, B. A. Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju; Zbornik umjetničko znanstvenih skupova, 2009/2011, Zagreb: ECNSI Europski centar za sustavna i napredna istraživanja, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu, str. 51 - 62.

Slika 26. do Slika 40. osobna arhiva

12.2. Izvori tablica

Grgurić, N. i Jakubin, M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje [Visual art education]. Zagreb, Educa.

12.3. Popis tablica

Tablica 1. Likovni izraz djece podijeljen na faze razvitka likovnog izraza	5
Tablica 2. Tijek razvoja likovnih sposobnosti.....	7
Tablica 3. Načini izražavanja u dvije faze	8

12.4. Popis slika

Slika 1. Stečena znanja, vještine, iskustva i osobnost pojedinca kao čimbenici umjetničkog djela	3
Slika 2. Varijacije oblika unutar faza dječjeg likovnog razvoja	6
Slika 3. Dječji uradak, vizualni tip, 6 god.....	12
Slika 4. Dječji uradak, imaginarni tip, 6 god.....	13
Slika 5. Dječji uradak, intelektualni tip, 6 god.....	13
Slika 6. Dječji uradak, ekspresivni tip, 6 god.....	14
Slika 7. Dječji uradak, senzitivni tip, 6 god.....	14
Slika 8. Dječji uradak, tip vizualnog pamćenja, 6 god.....	15
Slika 9. Dječji uradak, analitički tip, 6 god.....	15
Slika 10. Dječji uradak, sintetski tip, 6 god.....	16
Slika 11. Dječji uradak, koloristički tip, 6 god.	16
Slika 12. Dječji uradak, grafički tip, 6 god.....	17
Slika 13. Dječji uradak, konstruktivni tip, 6 god.....	18
Slika 14. Dječji uradak, impulzivni tip, 6 god.....	18
Slika 15. Dječji uradak, prostorni tip, 6 god.....	19
Slika 16. Dječji uradak, dekorativni tip, 6 god.	19
Slika 17. Shema	25
Slika 18. Portret kralja Henrika VIII, gvaš	28
Slika 19. Portret kralja Henrika VIII., kontrast toplo-hladnih boja i ritam slikarskih tekstura, tempera.....	29

Slika 20. Mač za kralja, obrisna crta, tekstura, ritam, flomaster	30
Slika 21. Ritam, niz, polje geometrijskih i slobodnih likova, flomaster	31
Slika 22. Ivan Večenaj: Pevec na obedu, 1972., ulje na staklu	32
Slika 23. Pijetao, tempera	32
Slika 24. Rafael Santi, Anđeli i Slika 25. Vasilij Kandinski; Studija boja	40
Slika 26. Djevojčica, 6 godina i 8 mjeseci, „Anđeli u oblacima“, uljane pastele	43
Slika 27. Dječak, 6 godina i 2 mjeseca, „Anđeli“, uljane pastele	44
Slika 28. Djevojčica, 6 godina i 9 mjeseci, „Kvadrati, srčeka i trokuti“, uljane pastele	45
Slika 29. Djevojčica, 6 godina i 9 mjeseci, „Kvadrati, srčeka i trokuti“, uljane pastele	46
Slika 30. Dječak, 6 godina i 8 mjeseci, Redefinicija anđela, uljane pastele	48
Slika 31. Dječak, 6 godina i 2 mjeseca, Redefinicija anđela, uljane pastele	48
Slika 32. Dječak, 6 godina i 7 mjeseci, Redefinicija anđela, uljane pastele	49
Slika 33. Dječak, 6 godina i 9 mjeseci, Redefinicija anđela, uljane pastele	49
Slika 34. Djevojčica, 6 godina i 11 mjeseci, Redefinicija anđela, uljane pastele	50
Slika 35. Dječak, 6 godina i 6 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane pastele	50
Slika 36. Djevojčica, 6 godina i 6 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane pastele	51
Slika 37. Djevojčica, 6 godina i 4 mjeseca, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane pastele	51
Slika 38. Djevojčica, 6 godina i 6 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane pastele	52
Slika 39. Djevojčica, 6 godina i 8 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane pastele	52
Slika 40. Dječak, 6 godina i 11 mjeseci, Redefinicija Kvadrata s koncentričnim kružnicama, uljane pastele	53